

Agata Kucharska-Babula

ORCID: 0000-0002-9535-0067

Uniwersytet Rzeszowski

Twórczość na lekcjach języka polskiego

Celem naszym jest [...] twórczość,
a nie zasklepanie się
w uzyskanych już zdobyczach.

Karol Szymanowski

Kreatywność jako ważny komponent edukacji polonistycznej

W polskim systemie edukacyjnym ciągle stawiamy przede wszystkim na rozwój kompetencji twardych i przyswajanie wiadomości, naukę do sprawdzianów oraz testów. W publikowanych corocznie rankingach bierze się pod uwagę średnie uzyskane przez absolwentów na egzaminach zewnętrznych, liczbę olimpijczyków, zestawienia, wyliczenia, procenty – tak jakby to były jedyne ważne kryteria decydujące o pozycji oraz popularności szkoły. Media nie informują, w których placówkach uczniowie po prostu lubią być, w których są szczęśliwi, nieprzemęczeni, czują się bezpiecznie, mają świetne relacje z rówieśnikami i kadrami pedagogicznymi, mogą rozwijać pasje – także te niezwiązane z programami nauczania.

Być może wkrótce obecny stan rzeczy ulegnie zmianie. Wszystkie osoby związane z systemem edukacji – uczniowie, nauczyciele oraz rodzice – żyją nadzieją, że zapowiadane przez nowy rząd modyfikacje w zakresie wymagań, programów, lektur i form pracy zaowocują rozsądnymi rozwiązaniami, a szkoła stanie się miejscem, w którym nie tylko zdobywa się wiedzę, ale także rozwija kompetencje miękkie, odkrywa pasje, szlifuje talenty.

Obecnie, choćby dzięki rozwojowi technologii informacyjnej, dostęp do wiedzy ma każdy i w razie potrzeby „wygoogluje”, sprawdzi, doczyta, poprosi o pomoc chat GPT lub inne narzędzie; dlatego też w społeczeństwie i na rynku pracy szczególnie cenione stają się cechy kształtowane latami: komunikatywność, kreatywność, *multi-tasking*, umiejętność pracy w zespole, innowacyjność oraz odwaga w generowaniu zaskakujących rozwiązań. Wkrótce „ludzie będą musieli być kreatywni i elastyczni”¹,

¹ J. Juul, *Kryzys szkoły. Co możemy zrobić dla uczniów, nauczycieli i rodziców?*, przeł. D. Syska, Podkowa Leśna 2014, s. 153–154.

a myślenie dywergencyjne – równie ważne, co konwergencyjne². Paul Mason w artykule, którego fragment uczniowie mogli przeczytać w jednym z ostatnio rozwiązywanych arkuszy maturalnych, zasygnalizował, że za kilka lat kluczową kompetencją może się okazać umiejętność wydania komputerowi właściwego polecenia, a gdy sztuczna inteligencja częściowo zastąpi ludzi na stanowiskach pracy – zdolność znalezienia sposobu na satysfakcjonujące spędzanie wolnego czasu³. Wówczas być może stanie się jasne, że to „możliwość twórczego działania, poświadczania swego miejsca w świecie przez zmienianie go, zapełnianie swoimi pomysłami, [...] utrwała w człowieku poczucie sensu”⁴.

Wiadomo, że nie każdy jest kreatywny w równym stopniu – jednak jak twierdzą uczeni⁵, wszyscy mogą być innowacyjni w jakimś zakresie, a zdolność tę można rozwijać poprzez ćwiczenia czy treningi. Dlatego „celem współczesnej edukacji powinno być stworzenie człowieka twórczego, zdolnego do zmiany, poszukującego, wyposażonego w wyobraźnię zdolną przekształcić rzeczywistość”⁶. Opinie naukowców, a także doświadczenie osób pracujących z młodzieżą wskazują, że szczególnie inspirująco działa na ludzi praca grupowa, dlatego zespół klasowy wydaje się do tego szczególnie sprzyjający. Współdziałający uczniowie mogą wymieniać się pomysłami, uczyć się od siebie nawzajem myślenia twórczego. Czasami będą także rywalizować, by wygenerować jak najbardziej oryginalne czy nowatorskie rozwiązania. W ich działaniach niejednokrotnie pojawi się nuta ludyzmu, stanowiąca przeciwieństwo – jak podkreśla Maria Jędrzychowska – niezbędny element dobrej edukacji. Uczona napisała o tym w sposób następujący: „Techniki czy metody zabawowe w nauczaniu szkolnym nie są sztucznym przedłużeniem przedszkolnego dzieciństwa czy też próbą infantylizacji zadań skądinąd poważnych. Przeciwnie. O ile są świadome, to znaczą celowo i funkcjonalnie stosowane, potrafią uczynić akty poznania czymś pasjonującym, bezinteresownym, radosnym”⁷, są panaceum na szkolny schematyzm i nudę. Krzysztof J. Szmidt radzi nauczycielom, chcącym wspierać uczniów w tworzeniu, aby przestrzegali kilkunastu sformułowanych przez niego zasad. Zachęca m.in. do tego, by stawiać jak najwięcej

² Styl konwergencyjny dotyczy osób mających łatwość w stosowaniu pomysłów w praktyce i podchodzących bez emocji do uczenia się, mających wąskie zainteresowania, natomiast dywergencyjny jest reprezentowany przez ludzi pomysłowych, o rozległych zainteresowaniach, potrafiących spojrzeć na jedną rzecz z różnych punktów. Zob. K. Robinson, L. Aronica, *Odkryj swój żywioł. Jak odkryć swoje talenty, odnaleźć pasję i zmienić swoje życie*, przeł. A. Baj, Kraków 2015, s. 90.

³ P. Mason, *Przyszłość to czas*, „Polityka. Niezbędnik Inteligenta” 2016, nr 2, cyt. za: *Język polski. Poziom podstawowy Próbną Matura z OPERONEM dla szkół ponadpodstawowych*, Gdynia [2023], s. 3.

⁴ A. Janus-Sitarz, *Twórczość nadaje sens życiu*, [w:] *Twórczość i tworzenie w edukacji polonistycznej*, red. A. Janus-Sitarz, Kraków 2012, s. 11.

⁵ Zob. E. Nęcka, *Psychologia twórczości plastycznej*, Kraków 2010, s. 199–201; K. Robinson, *Oblicza umysłu. Ucząc się kreatywności*, przeł. A. Baj, Kraków 2010.

⁶ B. Gromadzka, *Myśleć jak artysta. Jeszcze raz o kontakcie ze sztuką jako źródle postawy twórczej*, [w:] *Edukacja polonistyczna jako zobowiązanie. Powszechność i elitarność polonistyki*, t. II, red. E. Jaskółowa i in., Katowice 2016, s. 108.

⁷ M. Jędrzychowska, *Kultura i lektura*, Kraków 1994, s. 18.

pytań otwartych, inspirować do dyskusji, argumentowania, zaciekawiać, tworzyć w klasie atmosferę dobrej zabawy, eliminować rywalizację i negatywne uwagi, doceniać każdego, dawać swobodę czasową (szczególnie tym, którzy są powolni), akcentować wartość samego procesu twórczego.

Pobudzanie do takiej aktywności może też wspierać psychikę uczniów. Janina Uszyńska-Jarmoc zwraca uwagę, że dzięki aktom twórczym dziecko buduje pozytywny obraz siebie. To ważne zwłaszcza w przypadku osób słabszych, negatywnie ocenianych, niepotrafiących sprostać przyjętym wzorcom, takie działania bowiem cechuje otwartość na wiele rozwiązań i różne odpowiedzi, często te najbardziej niespodziewane, mogą zostać uznane za szczególnie oryginalne. Najważniejszy jest nie sam produkt, ale proces będący „warunkiem i narzędziem rozwoju dziecka, w tym rozwoju jego samowiedzy i samooceny, a w konsekwencji poczucia własnej wartości i samospelnienia”⁸.

Inicjowanie działań twórczych w szkole (wnioski z badań sondażowych)

Kształtowanie postawy twórczej uczniów w dużej mierze zależy od tego, w jakim stopniu kreatywny jest ich nauczyciel⁹. Ważne, by inspirował młodzież, motywował do szukania niestereotypowych pomysłów, akceptował rezultaty, wreszcie – podkreślał wyjątkowość, a efekty działań oceniał życzliwie i taktownie¹⁰. Tym bardziej, że – jak pisze Marta Rusek – osoby mniej otwarte mogą być zawstydzone czy sfrustrowane tym, że koledzy mają błyskotliwe pomysły, a im samym ich brakuje. Biorąc pod uwagę i taką okoliczność, warto pamiętać, że w inicjatywach, o których mowa, ważny jest nie tylko produkt finalny, ale także sam proces powstawania, zasługujący na docenienie, pochwałę¹¹.

Chcąc przekonać się o tym, w jakim stopniu kreatywni są sami poloniści, a także czy i jak zachęcają swych uczniów do działań twórczych, skonstruowałam ankietę, którą zamieściłam w mediach społecznościowych zrzeszających aktywnych nauczycieli na Facebooku. Były to takie zespoły, jak: „Poloniści z pasją”, „Budzący się poloniści”, „Polonistyczna grupa wsparcia dla nauczycieli”¹² – miejsca, w których uczący wymieniają się ciekawymi pomysłami, wzajemnie się inspirują, prezentują samodzielnie wykonane, ale też znalezione w różnych źródłach pomoce, pokazują prace

⁸ J. Uszyńska-Jarmoc, *Rozwijanie dyspozycji kreacyjnych i autokreacyjnych dzieci poprzez twórczą aktywność werbalną i plastyczną*, [w:] *Twórczość w teorii i praktyce*, red. S. Popek, D. Turska, Lublin 2004, s. 322.

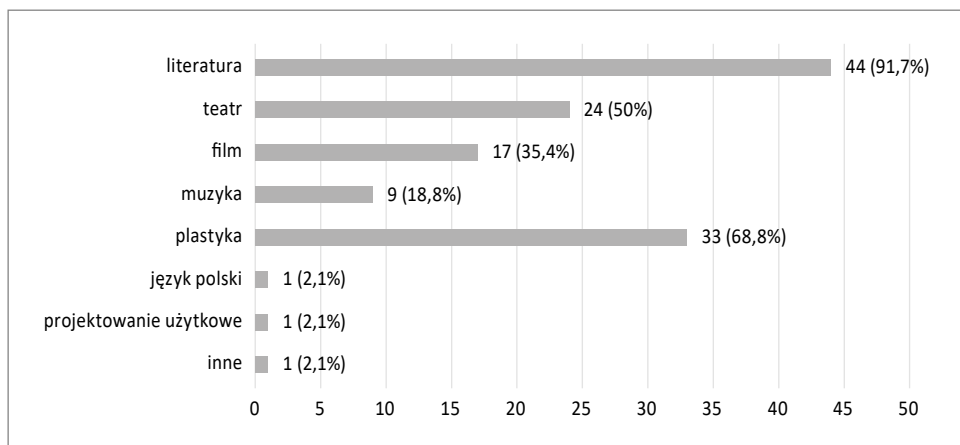
⁹ Zob. A. Guzik, *Twórczy nauczyciel w opiniach studentów filologii polskiej*, [w:] *Twórczość i tworzenie w edukacji...*, s. 39–63.

¹⁰ Zob. A. Gajda, *Kompas twórczości? Koncepcja nauczania do twórczości A.J. Cropley'a*, [w:] *Twórczość dzieci i młodzieży. Stymulowanie – Badanie – Wspieranie*, red. K.J. Szmidt, W. Lięga, Kraków 2009, s. 200–203.

¹¹ M. Rusek, *Twórczość – mity szkolne i codzienność*, [w:] *Twórczość i tworzenie w edukacji...*, s. 140.

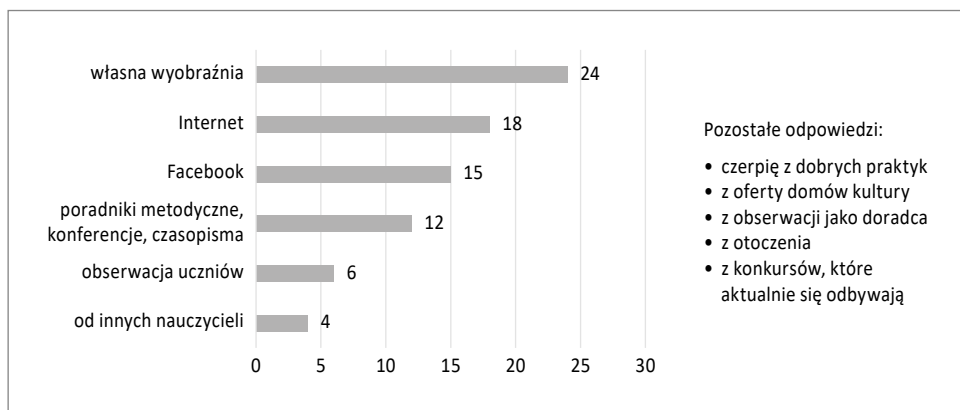
¹² <https://www.facebook.com/groups/331784933949517>; <https://www.facebook.com/groups/194062934364832>; <https://www.facebook.com/groups/953760654971618> (dostęp: 25.02.2024).

uczniów. Przyjęłam, że znajdę tam osoby zaangażowane w edukację. Z badań sondażowych (uzyskałam 50 odpowiedzi) dowiedziałam się, że istotnie tak jest. Aż 78% respondentów okazało się osobami pracującymi w szkołach podstawowych. To ważny trop świadczący być może o tym, że konieczność szybkiego realizowania podstawy programowej w wyższych klasach znacznie utrudnia działania innowacyjne, wymagające dużej swobody czasowej. Prawie wszyscy (96%) odpowiadający potwierdzili, że ich uczniowie pracują kreatywnie, realizując się w różnych dziedzinach. Pokazuje to wykres 1, na którym zestawiono odpowiedzi, udzielone przez polonistów.

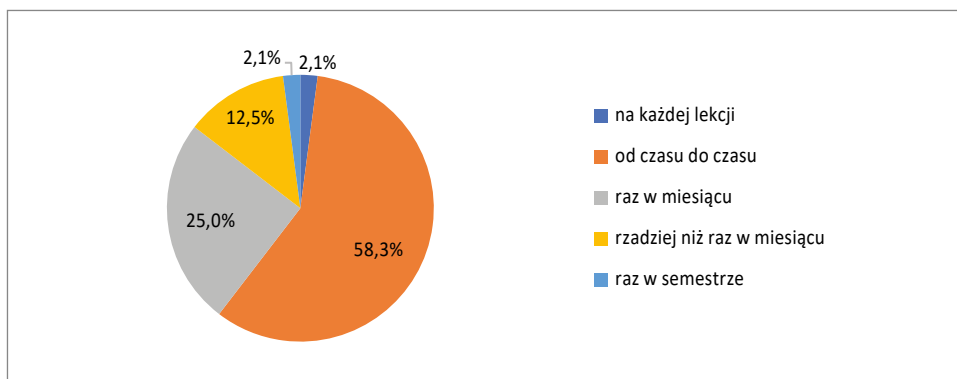
Wykres 1. Jakich dziedzin dotyczą działania twórcze uczniów?

Jak wynika z wypełnionego kwestionariusza, 35,4% uczniów tworzy samodzielnie, pozostałym – w zależności od zadania – czasami pomagają uczący, natomiast inicjatorami wszelkich poczynań są przeważnie nauczyciele (95,8%), którzy czerpią pomysły z różnych źródeł. Przedstawia to wykres 2.

Wykres 2. Skąd czerpie Pani/Pan pomysły?

Prace twórcze powstają w większości na lekcjach (89,6%), po szkole (62,5%) oraz podczas zajęć pozalekcyjnych (27,1%). Na pytanie o to, jak często, odpowiedzi kształtowały się tak, jak ukazuje to wykres 3.

Wykres 3. Jak często uczniowie mają okazję tworzyć (w przybliżeniu)?

Poproszeni o wymienienie działań twórczych, które proponują uczniom, nauczyciele wskazali na wiele ciekawych form aktywizujących różnorodne zdolności. Oto wykaz pomysłów na ćwiczenia mogących zainspirować innych polonistów:

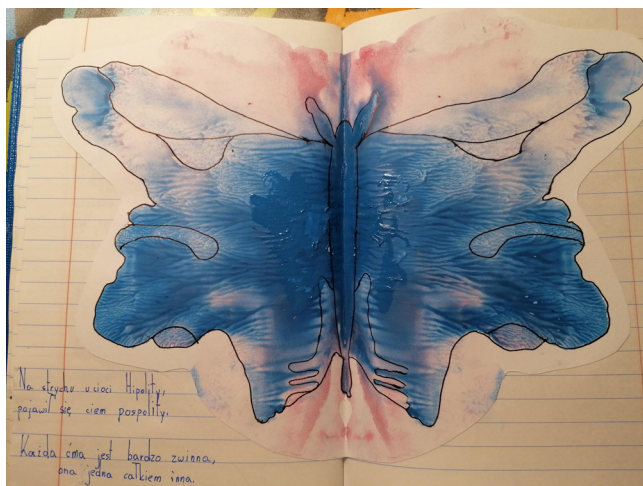
- pisanie utworów prozatorskich i poetyckich, tworzenie wierszy z wycinków z gazet, *black poetry*;
- budowanie z klocków motywów oraz wątków literackich;
- tworzenie portfolio książki, trioram, leporello;
- malowanie w określonym stylu, wcielanie się w bohaterów obrazów, wykonywanie prac plastycznych do wierszy, komiksów, makiet;
- tworzenie plakatów, moodboardów, kolaży, wyklejanek, lapbooków, memów do lektur;
- nagrywanie filmików (także animacji), wideoklipów, reklam, słuchowisk;
- intersemiotyczne przekładanie znaków literackich na kody specyficzne dla innych sztuk;
- realizowanie inscenizacji, przedstawień teatralnych, kabaretów, tworzenie kukieł, teatru kamishibai;
- przygotowywanie pudełek skarbów, lektur w pudełku, książek „na wieszaku”;
- tworzenie gier planszowych na podstawie tekstów literackich;
- projektowanie i wykonywanie toreb i t-shirtów z ilustracjami oraz cytatami z lektur;
- wykonywanie postaci literackich z rolek po papierze toaletowym;
- wcielanie się w bohaterów;
- tworzenie obrazków i zdjęć do tekstów, reinterpretacje plastyczne utworów literackich;
- wykonywanie ozdób bądź biżuterii nawiązujących do motywów i postaci z książek;

- przygotowywanie prezentacji multimedialnych, quizów oraz książek interaktywnych;
- tworzenie profili bohaterów literackich na Facebooku, prowadzenie w ich imieniu Instagrama;
- pisanie opowiadań z użyciem słów co kilka minut podawanych przez nauczyciela, a także redagowanie dowolnego tekstu z określonym motywem (piasek, śnieg, noc, ciemność, światło itp.).

W ostatnim punkcie ankiety zwróciłam się do nauczycieli z prośbą o przesłanie przykładów prac uczniowskich. Respondenci odmówili, tłumacząc się tym, że ich nie archiwizują albo nie mają czasu odszukać.

Artyzm na lekcjach języka polskiego (przykłady prac uczniów szkoły muzycznej¹³)

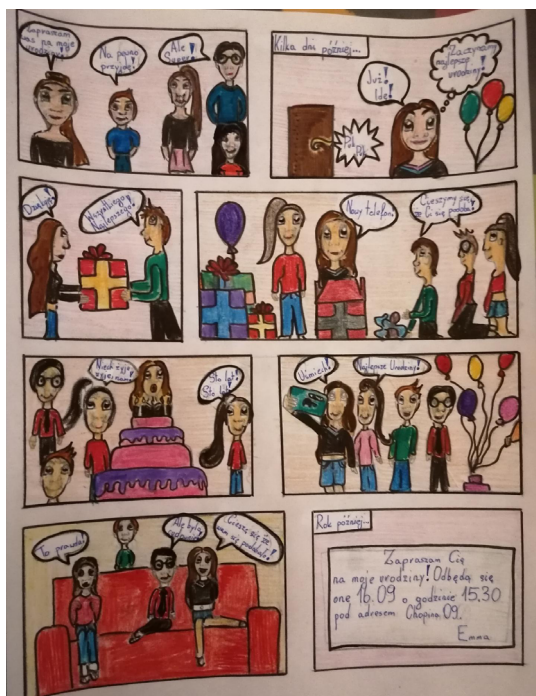
Wiele kreatywnych ćwiczeń, także tych wymienionych w ankiecie, wykonywali również moi uczniowie. Przykładowo w klasie IV podczas omawiania fragmentu lektury *Akademia pana Kleksa* o lekcji kleksografii uczniowie wylewali na kartkę kroplę atramentu, potem wyobrażali sobie, z czym można by ją skojarzyć, a następnie układali krótką rymowanekę o tym, co ujrzeni. Przykładową pracę ilustruje zdjęcie 1.

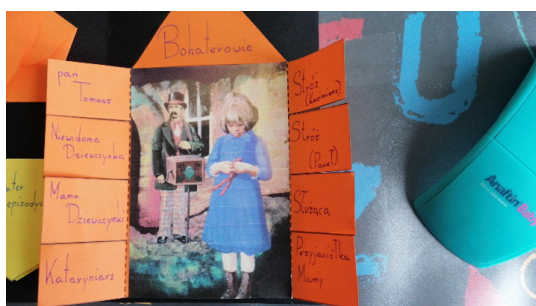
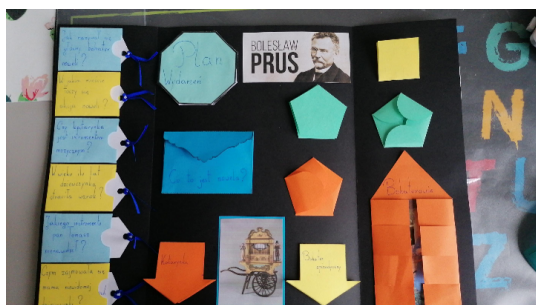
Zdj. 1. Zadanie uczennicy klasy IV OSM I st.

Po omówieniu komiksu *Kajko i Kokosz. Szkoła latania* dzieci próbowały samodzielnie stworzyć historyjkę opowiedzianą obrazkami i krótkimi tekstami (zdj. 2), lektura *Katarynki* zainspirowała ich zaś do wykonania lapbooków (zdj. 3).

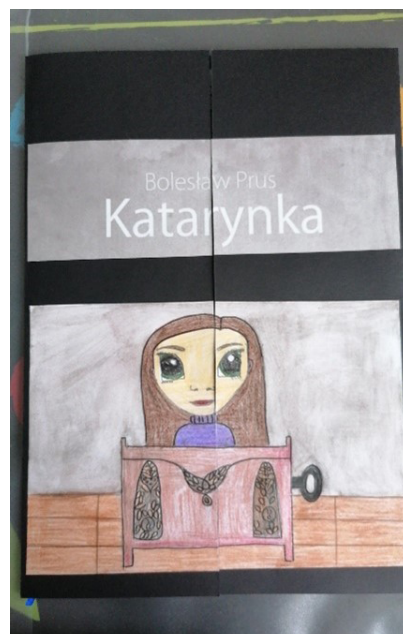
¹³ Wszystkie przywołane przykłady zostały wykonane przez uczniów Ogólnokształcącej Szkoły Muzycznej I i II stopnia w Zespole Szkół Muzycznych nr 1 im. Karola Szymanowskiego w Rzeszowie, w której ucze języka polskiego.

Zdj. 2. Komiks uczennicy klasy IV OSM I st.

Zdj. 3. Lapbook uczennicy klasy IV OSM I st.

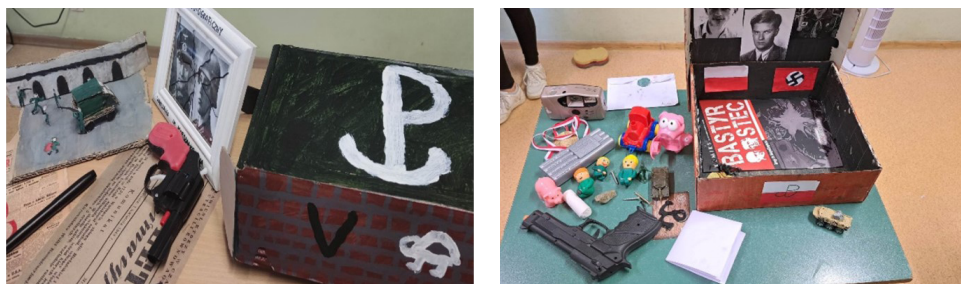

We wszystkich klasach, które uczę, od czasu do czasu odbywają się lekcje kostiumowe, na których uczniowie wcielają się w bohaterów lektur. Na zdjęciu widzimy licealistów jako Syzyfa i Zeusa (zdj. 4).

Zdj. 4. Uczniowie klasy I OSM II st. na lekcji kostiumowej

Interpretacja powieści *Kamienie na szaniec* zaowocowała stworzeniem pudełek lekturowych, w których uczniowie umieścili przedmioty kojarzące się z treścią lektury. Przykładową pracę widać na zdjęciu 5.

Zdj. 5. Pudełka lekturowe uczniów klasy VII OSM I st.

Rzecz jasna, na lekcjach języka polskiego dominują działania tekstotwórcze; ukierunkowuje to specyfika przedmiotu. Wiele uwagi poświęciły temu zagadnieniu m.in.: Anna Dyduchowa¹⁴, Maria Nagajowa¹⁵, Zofia Agnieszka Kłakówna¹⁶ czy Ewa Nowak¹⁷. Zdaniem Jadwigi Kowalikowej umiejętności pisarskich nabywa się przede wszystkim poprzez czytanie arcydzieł i podejmowanie własnych prób literackich na podstawie pozytywnych wzorców¹⁸. Jak podkreśla uczona, wyniki owych „etiud” mogą być źródłem satysfakcji i dumy z osiągniętego sukcesu (zwłaszcza gdy początkowo dzieciom brakuje wiary w swe zdolności). Ciekawe propozycje „poezjowania” na prowadzonych przez siebie lekcjach przedstawił Stanisław Bortnowski – wymyślanie metafor na określony temat, „tłumaczenie” poezji na prozę, pisanie opowiadań inspirowanych wierszem. Moi czwartoklasiści także podjęli samodzielne próby „wierszowania”. Wszystkie teksty powstały na lekcji, potem uczniowie przepisałi je w domu, wydrukowali i ozdobili (zdj. 6).

Zdj. 6. Wiersze dzieci klasy IV OSM I st.

¹⁴ A. Dyduchowa, *Metody kształcenia sprawności językowej uczniów. Projekt systemu, model podręcznika*, Kraków 1988.

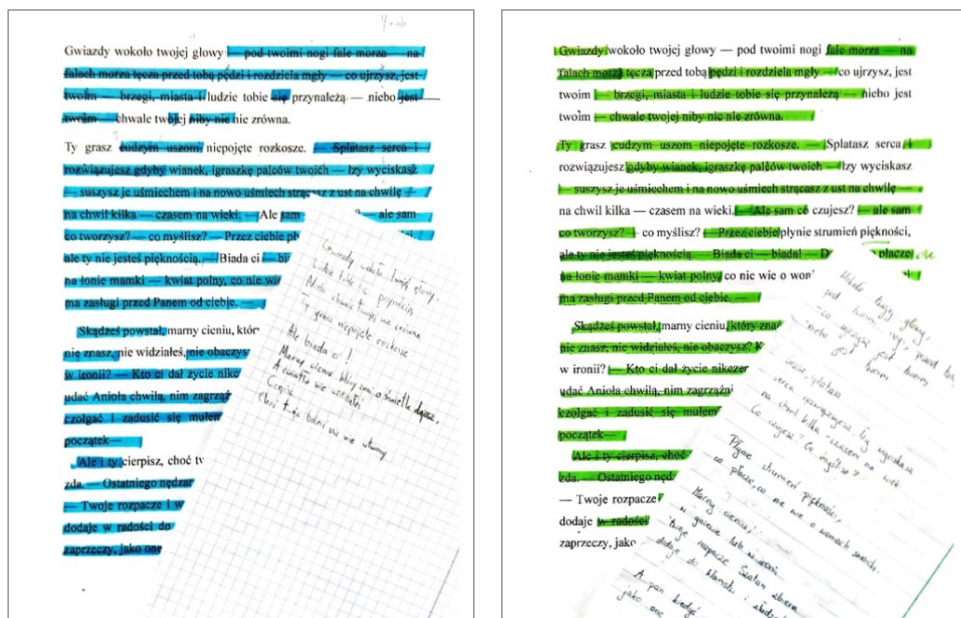
¹⁵ M. Nagajowa, *Kształcenie języka ucznia w szkole podstawowej*, Warszawa 1985.

¹⁶ Z.A. Kłakówna, *Sztuka pisania. Ćwiczenia redakcyjne dla klas IV–VI szkoły podstawowej. Metodyczny podręcznik nauczyciela (podręcznik dla nauczycieli)*, Kraków 1993.

¹⁷ E. Nowak, *Stworzyć tekst. Uczniowska kompetencja tekstotwórcza w edukacji polonistycznej*, Kraków 2014.

¹⁸ J. Kowalikowa, *Tekst cudzy – tekst własny*, [w:] *Przygotowanie ucznia do odbioru różnych tekstów kultury*, red. A. Janus-Sitarz, Kraków 2004, s. 16.

Inne zadanie tekstotwórcze zaproponowałam młodzieży z klas starszych – po poznaniu *Hymnu o miłości* mieli napisać teksty piosenek inspirowanych słowami św. Pawła, dopisać do nich melodie i nakręcić teledyski¹⁹. Ciekawym pomysłem na pobudzanie inwencji uczniów w zakresie poezjowania było także zachęcenie ich do tworzenia „wierszy odzyskanych”²⁰. Przywołana technika pozwala zrozumieć istotę liryki, która w skondensowanej formie (za pomocą niewielu słów) stara się pomieścić istotną treść. Zwraca też uwagę na metaforę, skrótowość. Nie bez znaczenia jest również to, że w trakcie wykonywania zadania każdy, nawet niedostrzegający wcześniej swego potencjału, okazuje się twórcą. Na lekcjach uczniowie mogą wykreślać słowa niepotrzebne z tekstów przypadkowych albo przekształcać fragmenty już omówione – dla każdego inne wyrazy okażą się kluczowe, zasługujące na pozostanie w krótkiej formie poetyckiej. Uczniowie, z którymi pracuję, stworzyli wiersze „odzyskane” z przedmowy poprzedzającej pierwszą część *Nie-Boskiej komedii*. Fragment ów został wcześniej szczegółowo omówiony na zajęciach, ale wykonane przez młodzież „wykreślanki” dowiodły, że każdy wyniósł nieco inny przekaz – wiersze bardzo się od siebie różniły (zdj. 7).

Zdj. 7. Wiersze uczniów klasy III OSM II st.

¹⁹ Proces powstawania oraz efekty ćwiczenia zostały przeze mnie opisane w tekście: *Miłość zapisana słowem i dźwiękiem w ogólnokształcącej szkole muzycznej II stopnia*, [w:] *Życie bez miłości jest (nie)możliwe. Aspekty nie tylko językowo-literackie*, red. U. Kopeć, A. Kucharska-Babuła, M. Bąk, t. II, Rzeszów 2019, s. 225–238.

²⁰ A. Kania, „Blackout” i „found poetry”. *Od notatki i „poezji z odzysku” do interpretacji tekstów o II wojnie światowej*, „Z Teorii i Praktyki Dydaktycznej Języka Polskiego” 2019, t. 28, s. 51–65.

Gwiazdy wokoło twojej głowy
Ludzie tobie przynależą
Niebo chwale twej nie zrówna
Ty grasz niepojęte rozkosze

Ale biada ci!
Marny cieniu, który znać o świetle
dajesz
A światła nie widziałeś
Cierpisz
Choć twoja boleść nic nie utworzy

Wokoło twojej głowy,
pod twoimi nogi, przed tobą
co ujrzysz jest twoim
niebo jest twoim.

Grasz, splatasz
serca rozwiązujesz, łzy wyciskasz
na chwil kilka – czasem na wieki
Co czujesz? Co myślisz?

Płynie strumień piękności,
co płacze, co nie wie o woniach swoich.

Marny cieniu,
w gniewie lub w ironii
twoje rozpacz Szatan zbiera
dodaje do kłamstw i złudzeń.

A pan kiedyś zaprzeczy,
jako one zaprzeczyły Pana.

Na rozwijanie kreatywności uczniów korzystnie wpływają różnorodne działania teatralne. Wiele ciekawych ćwiczeń i zabaw z tego obszaru zaproponowała Anna Janus-Sitarz w tekście *Oswoić z teatrem, czyli uczeń w roli aktywnego odbiorcy i współtwórcy sztuki teatralnej*²¹. Witold Bobiński natomiast zachęcał do poszukiwania filmowości w tekście literackim²², np. odczytywania fragmentów lektur tak, jakby były scenariuszami; przekształcania tekstów w scenopisy; przygotowywania montażu czy muzyki do spektakli. Podczas realizacji takich prac cenna okazuje się umiejętność intersemiotycznego „przekładania” tworzywa literackiego, jakim jest słowo, na znaki filmowe. Moi uczniowie już niejednokrotnie podejmowali to wyzwanie, wykazując się przy tym talentem aktorskim, umiejętnością nagrywania i montowania ruchomych obrazów. Na przykład nakręcając filmiki, inspirowane bajką Ignacego Krasickiego *Pan i pies* (w konwencji westernu, niemego kina, produkcji s.f.)²³, albo kinowe zwiastuny wybranych lektur. Samodzielnie zrealizowany trailer *Balladyny* zyskał nawet uznanie jury konkursu wojewódzkiego. Zdjęcie 8 przedstawia kadr z tej produkcji.

²¹ A. Janus-Sitarz, *Oswoić z teatrem, czyli uczeń w roli aktywnego odbiorcy i współtwórcy sztuki teatralnej*, [w:] *Przygotowanie ucznia do odbioru...*, s. 131–158.

²² W. Bobiński, *Film fabularny w dydaktyce literatury – spojrzenie w podwójnej perspektywie*, [w:] *Przygotowanie ucznia do odbioru...*, s. 163–175.

²³ Proces powstawania filmów oraz rezultaty pracy uczniów opisałam w tekście: *Muzyka w filmie – uczniowskie odczytania ścieżki dźwiękowej*, [w:] *Obcowanie małego dziecka ze sztuką. Wokół literatury, teatru, tańca i sztuk wizualnych*, red. U. Kopeć, A. Ungeheuer-Gołąb, Rzeszów 2016, s. 272–282.

Zdj. 8. Kadr z traileru *Balladyna* stworzonego przez uczniów klasy VIII OSM I st.

Metoda przekładu intersemiotycznego gości w szkołach od dawna. Szczegółowo opisywali ją m.in. Zenon Uryga²⁴ czy Henryk Kurczab²⁵. Dawniej uczniowie tworzyli plakaty, kolaże, rysunki, dramy – dzisiaj mogą przygotowywać wizualizacje na komputerach lub smartfonach, nakręcać ruchome obrazy czy przy wykorzystaniu z ciągle rozwijanych możliwości AI generować np. ilustracje do tekstów. Po omówieniu *Dziadów części II* siódmoklasiści, wydając stosowne komendy czatowi GPT, stworzyli wizualizację ceremonii oraz portret Złego Pana. Efekt owego ćwiczenia przedstawiają zdjęcia 9 i 10.

Zdj. 9. Portret wygenerowany przez czat GPT – praca uczniów klasy VII OSM I st. i 10.

Zdj. 10. Kaplica cmentarna wygenerowana przez czat GPT – praca uczniów klasy VII OSM I st.

²⁴ Z. Uryga, *Godziny polskiego. Z zagadnień kształcenia literackiego*, Kraków 1996, s. 157–167.

²⁵ H. Kurczab, *Nauczanie integrujące języka polskiego w szkole ogólnokształcącej*, Rzeszów 1979; tenże, *Z badań nad nauczaniem integrującym języka polskiego (problemy teorii i praktyki)*, „Polonistyka” 1982, nr 1, s. 21–33; tenże, *Scalanie treści kształcenia w przygotowaniu zawodowym nauczycieli polonistów*, Rzeszów 1993.

Dzięki nowoczesnej technice uczniowie z klasy VIII nagrali ciekawe słuchowisko inspirowane „wieczornym koncertem” z *Pana Tadeusza*. Przygotowując audialną impresję, potraktowali tekst Adama Mickiewicza jako „partyturę literacką”: wykorzystali zarówno instrumenty tradycyjne, jak i przedmioty codziennego użytku czy fragmenty tzw. muzyki konkretnej²⁶.

Zasadność ćwiczeń twórczych na lekcjach języka polskiego

Przywołane ćwiczenia stanowią jedynie skromny przykład działań twórczych uczniów szkoły muzycznej. Podobnie jak inni poloniści, na co dzień borykam się z koniecznością realizowania i utrwalania obowiązującego materiału, jednak staram się przynajmniej od czasu do czasu w każdej klasie zaproponować zadania kreatywne, czasem szalone. Zawsze pytam młodzież, czy podoba się jej pomysł, potem ustalamy wystarczająco długi termin jego realizacji. Zauważyłam, że projekty wykonywane wspólnie bardzo integrują uczniów, są okazją do dodatkowych spotkań, zabawy, stanowią źródło ogromnej satysfakcji. Często prace realizowane w młodszych klasach są pokazywane na studniówkach, chętnie przypominane i omawiane z dużym sentymentem. Absolwenci szkoły nawet po latach pamiętają właśnie te tematy i lekcje, które mobilizowały ich do wykreowania czegoś nietypowego.

Inicjując działania twórcze, zawsze warto pamiętać, że mają one sens jedynie wówczas, gdy – jak podkreślał Z. Uryga – „budują przeżycie utworu i służą myśli”²⁷. Możliwość jest dzisiaj więcej niż kiedykolwiek – nigdy jednak nie było na te „zabawy” tak mało czasu, jak obecnie. Barbara Myrdzik, powołując się na wypowiedzi uczniów²⁸, dawno już zauważyła, że im wyższy etap edukacji, tym sposób przekazywania wiedzy jest bardziej szablonowy, nudny. W liceum nie ma czasu na edukację przyjazną mózgowi²⁹. Rozwijanie do twórczości jest czczym hasłem, w szkole bowiem najbardziej pożądany i nagradzany jest ten uczeń, który myśli schematycznie i poddaje się unifikacji. Stanisław Bortnowski, jako praktyk na co dzień pracujący w szkole, przyznawał, że jego lekcje nie zawsze były wyjątkowe – częściej (jakże to pocieszające!) przeciętne, nawet szablonowe, ale starał się możliwie często zachęcać uczniów do działań kreatywnych. Choć czasem trąciło to „efekciarstwem”, dyletanctwem, powierzchownością, przywiązywał do tego dużą wagę, zaznaczając:

²⁶ Działania twórcze uczniów szczegółowo opisałam w tekście: *Jak przybliżyć lekturę do ucznia? Czytanie „Pana Tadeusza” w podstawowej szkole muzycznej*, „Annales Universitatis Paedagogicae Cracoviensis. Studia ad Didacticam Litterarum Polonarum et Linguae Polonae Pertinentia” 2019, nr 10, s. 144–156.

²⁷ Z. Uryga, *Godziny polskiego...*, s. 161.

²⁸ Por. B. Myrdzik, *Zrozumieć siebie i świat. Szkice i studia o edukacji polonistycznej*, Lublin 2006, s. 203–204.

²⁹ Zob. M. Żylińska, *Neurodydaktyka. Nauczanie i uczenie się przyjazne mózgowi*, Toruń 2013; A. Handzel, *Nauczanie przyjazne mózgowi? Metody stosowane przez nauczycieli języka polskiego w gimnazjum wobec postulatów neurodydaktyki*, „Polonistyka. Innowacje” 2015, nr 2, s. 79–91.

Działania twórcze dla mnie to znak równości między tworzeniem lekcyjnym a tworzeniem sztuki serio [...]. Czym to grozi, wyliczę: kłopotem z realizacją programu (wąsko pojętego), dziwnością jako kategorią bliską dziwactwu, wygłupem, który do niczego nie doprowadza i przede wszystkim grafomanią, nawet do potęgi. Do wygrania jest jednak znacznie więcej, dlatego opowiadałam się za wyzwoleniem wyobraźni na lekcjach języka polskiego³⁰.

Bibliografia

- Bobiński W., *Film fabularny w dydaktyce literatury – spojrzenie w podwójnej perspektywie*, [w:] *Przygotowanie ucznia do odbioru różnych tekstów kultury*, red. A. Janus-Sitarz, Kraków 2004, s. 163–175.
- Bortnowski S., *Wyobraźnia wyzwolona, czyli uczeń wobec poezji*, [w:] *Przygotowanie ucznia do odbioru różnych tekstów kultury*, red. A. Janus-Sitarz, Kraków 2004, s. 55–78.
- Borzęcki A. i in., *Porządek i przygoda. Lekcje twórczości*, Warszawa 1996.
- Dyduchowa A., *Metody kształcenia sprawności językowej uczniów. Projekt systemu, model podręcznika*, Kraków 1988.
- Gajda A., *Kompas twórczości? Koncepcja nauczania do twórczości A.J. Cropley'a*, [w:] *Twórczość dzieci i młodzieży. Stymulowanie – Badanie – Wspieranie*, red. K.J. Szmidt, W. Lięga, Kraków 2009, s. 200–203.
- Gromadzka B., *Myśleć jak artysta. Jeszcze raz o kontakcie ze sztuką jako źródle postawy twórczej*, [w:] *Edukacja polonistyczna jako zobowiązanie. Powszechność i elitarność polonistyki*, t. II, red. E. Jaskółowa i in., Katowice 2016, s. 101–117.
- Guilford J.P., *Natura inteligencji człowieka*, przeł. B. Czarniawska, W. Kozłowski, J. Radzicki, Warszawa 1978.
- Guzik A., *Twórczy nauczyciel w opiniach studentów filologii polskiej*, [w:] *Twórczość i tworzenie w edukacji polonistycznej*, red. A. Janus-Sitarz, Kraków 2012, s. 39–63.
- Janus-Sitarz A., *Między słowem, obrazem i dźwiękiem, czyli uczeń wobec różnych tekstów kultury*, [w:] *Przygotowanie ucznia do odbioru różnych tekstów kultury*, red. A. Janus-Sitarz, Kraków 2004, s. 9–14.
- Janus-Sitarz A., *Oswoić z teatrem, czyli uczeń w roli aktywnego odbiorcy i współtwórcy sztuki teatralnej*, [w:] *Przygotowanie ucznia do odbioru różnych tekstów kultury*, red. A. Janus-Sitarz, Kraków 2004, s. 131–158.
- Janus-Sitarz A., *Twórcze improwizacje, gry dramatyczne*, „Polonistyka” 1994, nr 10 (320), s. 611–621.
- Janus-Sitarz A., *Twórczość nadaje sens życiu*, [w:] *Twórczość i tworzenie w edukacji polonistycznej*, red. A. Janus-Sitarz, Kraków 2012, s. 11–17.
- Jędrychowska M., *Kultura i lektura*, Kraków 1994.
- Jędrychowska M., *Najpierw człowiek, Szkolna edukacja kulturowo-literacka a problem kształcenia dydaktycznego polonistów. Refleksja teleologiczna*, Kraków 1996.
- Juul J., *Kryzys szkoły. Co możemy zrobić dla uczniów, nauczycieli i rodziców?*, przeł. D. Syska, Podkowa Leśna 2014.

³⁰ S. Bortnowski, *Wyobraźnia wyzwolona, czyli uczeń wobec poezji*, [w:] *Przygotowanie ucznia do odbioru różnych tekstów kultury*, red. A. Janus-Sitarz, Kraków 2004, s. 76.

- Kania A., „Blackout” i „found poetry”. *Od notatki i „poezji z odzysku” do interpretacji tekstów o II wojnie światowej*, „Z Teorii i Praktyki Dydaktycznej Języka Polskiego” 2019, t. 28, s. 51–65.
- Kowalikowa J., *Tekst cudzy – tekst własny*, [w:] *Przygotowanie ucznia do odbioru różnych tekstów kultury*, red. A. Janus-Sitarz, Kraków 2004, s. 15–54.
- Lewandowska-Walter A., Szyłko A., *Odyseja umysłu jako edukacyjny program myślenia twórczego*, [w:] *Twórczość w teorii i praktyce*, red. S. Popek, Lublin 2004, s. 375–382.
- Mastalski J., *Samotność globalnego nastolatka*, Kraków 2007.
- Myrdzik B., *Zrozumieć siebie i świat. Szkice i studia o edukacji polonistycznej*, Lublin 2006.
- Nagajowa M., *Kształcenie języka ucznia w szkole podstawowej*, Warszawa 1985.
- Nęcka E., *Psychologia twórczości*, Sopot 2012.
- Nęcka E., *Wymiary twórczości*, [w:] *Nowe teorie twórczości. Nowe metody pomocy w tworzeniu*, red. K.J. Szmidt, K.T. Piotrowski, Kraków 2005, s. 45–50.
- Nowak E., *Stworzyć tekst. Uczniowska kompetencja tekstotwórcza w edukacji polonistycznej*, Kraków 2014.
- Robinson K., Aronica L., *Kreatywne szkoły. Oddolna rewolucja, która zmienia edukację*, przeł. A. Baj, Kraków 2015.
- Robinson K., Aronica L., *Odkryj swój żywioł. Jak odkryć swoje talenty, odnaleźć pasję i zmienić swoje życie*, przeł. A. Baj, Kraków 2015.
- Robinson K., *Oblicza umysłu. Ucząc się kreatywności*, przeł. A. Baj, Kraków 2010.
- Rusek M., *Twórczość – mity szkolne i codzienność*, [w:] *Twórczość i tworzenie w edukacji polonistycznej*, red. A. Janus-Sitarz, Kraków 2012.
- Szmidt K.J., *Szkice do pedagogiki twórczości*, Kraków 2001.
- Śnieżyński M., *Wielostronne nauczanie w świetle badań empirycznych*, Kraków 1991.
- Uryga Z., *Godziny polskiego. Z zagadnień kształcenia literackiego*, Kraków 1996.
- Uszyńska-Jarmoc J., *Rozwijanie dyspozycji kreacyjnych i autokreacyjnych dzieci poprzez twórczą aktywność werbalną i plastyczną*, [w:] *Twórczość w teorii i praktyce*, red. S. Popek, D. Turska, Lublin 2004, s. 317–328.
- Więcej niż lekcja. Interdyscyplinarne projekty w edukacji polonistycznej*, red. A. Kania, Kraków 2023.
- Żylińska M., *Neurodydaktyka. Nauczanie i uczenie się przyjazne mózgowi*, Toruń 2013.

Creativity in Polish Lessons

Abstract

The article explores the implementation of creative activities at school. The author tries to demonstrate the necessity of shaping so-called soft competencies such as innovativeness, flexibility, and creativity in contemporary schools. The text discusses the results of the survey research concerning how Polish language teachers engage students in creative activities and proposes creative exercises. The author also discusses the essays produced by her primary and secondary school students.

Keywords: Polish language education, creativity in Polish lessons, creativity

Agata Kucharska-Babula – doktor habilitowana, profesor Uniwersytetu Rzeszowskiego, pracownik badawczo-dydaktyczny w Zakładzie Badań nad Literaturą i Edukacją Polonistyczną Instytutu Polonistyki i Dziennikarstwa UR oraz nauczycielka języka polskiego w Zespole Szkół Muzycznych nr 1 im. Karola Szymanowskiego w Rzeszowie. Eksploracje naukowe badaczki koncentrują się wokół edukacji polonistycznej i kulturowej, filiacji słowno-muzycznych, interdyscyplinarności w zakresie interpretowania tekstów kultury. Jest redaktorką naczelną czasopisma naukowego „Dydaktyka Polonistyczna”, autorką wielu artykułów i rozdziałów w monografiach zbiorowych, redaktorką licznych monografii wieloautorskich oraz książek: *Literatura i muzyka na lekcjach języka polskiego w klasach 4–6 szkoły podstawowej* (2013), *„Grające” lektury dla młodych muzyków. O oczekiwaniach czytelniczych w ogólnokształcących szkołach muzycznych II stopnia* (2019).